

HYBRID-TV

Populärkulturens roll i den offentliga debatten

Malin Ideland

Malin.Ideland@etn.lu.se

Etnologiska institutionen, Lunds universitet

Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005.
Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.

Ett svårt sjukt barn kommer in på akuten. Doktor John Carter får ansvaret, men kan först inte diagnostisera sjukdomen. Aldrig har han sett något liknande. Senare konstateras att barnet lider av mässlingen, en sjukdom som är i det närmaste utrotad i USA. Panik utbryter på sjukhuset. Barnets dagiskamrater tvingas in för kontroll och vaccinering och ambulansen genomgår sanering. Det sjuka barnet isoleras och dör ett par timmar senare. Doktor Carter lägger skulden på föräldrarna, som har varit i Europa och fört med sig sjukdomen hem. Han menar att de har varit oansvariga och låtit bli att vaccinera sitt barn mot mässlingen. Föräldrarna, som är välutbildade akademiker, menar att det inte är naturligt att vaccinera bort sjukdomar. Men deras val fick ödesdigra konsekvenser.

Ovanstående scen beskriver innehållet i ett avsnitt av den populära amerikanska dramaserien *Cityakuten* (*ER*, avsnitt 15/2001). Handlingen är mycket dramatisk, när personalen på akuten inser att barnet har drabbats av mässlingen framstår det som ett livsfarligt virus har drabbat akuten. Avslutningen då barnet avlider förstärker denna bild. Som svensk, född 1970, med minnen från hur det var att drabbas av mässlingen känns beskrivningen av viruset märklig. Inte dör man väl av mässlingen i USA...? Mässlingen var något som ”alla” hade, inte något man fruktade. Hur kan den annars så realistiska, och medicinskt trovärdiga, serien *Cityakuten* framställa sjukdomen på detta sätt?

Mässlingen är en sjukdom som har bytt kulturell status. Från att ha betraktats som en förhållandevis ofarlig barnsjukdom för I-världens barn, ses den idag som ett ovanligt och farligt virus. Alla ansvarstagande föräldrar bör vaccinera sina barn, smittskyddet måste upprätthållas så att en epidemi inte bryter ut. Vaccinet erbjuds därför alla 18-månaders barn, tillsammans med vaccin mot Röda Hund- och Polio-vaccin (MPR- eller MMR-vaccination). I Sverige bygger vaccinationsprogrammet på frivillighet¹, men barnhälsovården rekommenderar starkt att man vaccinerar sina barn. Den som väljer att frångå det utstakade vaccinationsprogrammet tvingas inte sällan försvara sitt beslut inför sjuksköterskor och läkare på barnavårdscentralen (enkätsvar, intervju 1).

1999 publicerades, i den ansedda medicinska tidskriften *The Lancet*, forskningsresultat som pekade på att det kunde finnas risker med MPR-vaccinet. Forskarna misstänkte ett samband mellan vaccinationen och autism (*The Lancet* 1998:351:637-641). Barn som tidigare utvecklats normalt, varit utåtriktade och börjat tala, förlorade någon vecka efter vaccinationen kontakten med omvärlden och slöt sig inom sig. Forskarna hade dessutom funnit spår av mässlingsvirus i tarmarna hos autistiska barn och tagit detta som intäkt för ett samband mellan vaccinet och autism. Via tv och tidningar spred sig forskarrönen till föräldrar som skulle vac-

1 I t.ex. USA finns sanktioner mot dem som inte har skydd mot dessa smittor. Exempelvis kan man tvingas bevisa sitt smittskydd vid antagning till vissa högskolor och universitet, vilket visar den rädsla som finns för sjukdomen i det amerikanska samhället.

cinera sina barn. Bilder på autistiska barn och intervjuer med föräldrar som var övertygade om att sprutan hade förstört deras barns liv förstärkte misstanken om sambandet (*Reportrarna* SVT2 990907, *Kalla Fakta* TV4 001026). Oron spred sig och vaccinationstalen sjönk drastiskt. Inte minst välutbildade föräldrar tenderade välja bort vaccination. Sjukvården poängterade gång på gång att det inte fanns några bevis för några allvarliga biverkningar, och att det var mycket farligare att avstå från vaccinet. Men i jämförelse med bilderna på gråtande föräldrar och autistiska barn stod sig smittskyddsläkarnas och BVC-sköterskornas försäkringar slätt. Risken att barnen eventuellt skulle kunna drabbas av hjärnskador föreföll för många betydligt värre. Bilder på sjuka barn är ett av de mer effektiva retoriska övertalningsmedel som medierna har till sitt förfogande (jfr Bengtsson, 1999, Ideland, 2004).

Mitt under brinnande debatt sändes det ovan beskrivna avsnittet av *Cityakuten*, som visade ett sjukt barn som fick lida av följderna av sina föräldrars aktiva val att inte vaccinera. Populärkulturen blev därmed en aktör i det offentliga samtalet om barnvaccinationer. En aktör som kanske kan betraktas som minst lika betydelsefull som Socialstyrelsens rekommendationer eller tv-programmet *Reportrarnas* skräckscenarier. Inte minst eftersom fiktiva dramer har en speciell förmåga att anslå emotionella strängar hos sina åskådare.

I denna artikel vill jag resonera kring populärkulturens roll i en offentlig debatt, i synnerhet i diskussionen kring barnvaccinationer.² Populärkulturen framstår i denna debatt både som en riskkommunikatör och som moralisk uttolkare, kulturella föreställningar om sjukvårdens roll och familjens ansvar uttrycks och reproduceras. För att vinna tittarnas förtroende använder sig producenterna av dramaserien en rad olika tekniker för att otydliggöra gränsen mellan fiktion och verklighet. Därför kommer jag inledningsvis föra en diskussion kring hur gränsen mellan fakta och fiktion har blivit allt mer flytande och hur genrer lånar uttrycksmedel av varandra. Fiktionen lånar uttryck och form av den dokumentära genren för att skapa trovärdighet, journalistiken av fiktionen för att skapa utrymme för vidare tolkningar av verkligheten. Hybrid-tv befinner sig i gränslandet mellan verklighet och fantasi.

Hybrider

Gränsen mellan fiktion och verklighet är ibland allt annat än tydlig. Genrer blandas och det mediala berättandet tar sig nya uttryck i mer eller mindre hybridiserade former. Journalister refererar t.ex. till populära filmer, tv-program och romaner i sina artiklar. Det populärkulturella allmängodset fungerar som ett kulturellt kitt, en gemensam referensram för tidningsläsarna, något som både väcker intresse och vidgar vyerna (jfr Dahlgren, 1993:59 ff). Sydsvenskans reporter Olle Lönnaeus refererar t.ex. bestsellern *Da Vinci-koden* (Brown, 2004) då han rapporterar om EU-kommissionärens band till den konservativa katolska organisationen *Opus Dei* (*Sydsvenskan* 2004-10-20). En referens som skapar misstänksamhet kring verklighetens politiker. På liknande sätt har filmen *Jurassic Park* vid ett flertal tillfällen använts i nyhetsrapporteringen för att skapa intresse och känslor för kloningstekniken (Ideland, 2002).

En ännu tydligare hybridgenre har utvecklats i och med dokusåporna, eller reality-tv som det också kan kallas. Därtill har det producerats fiktiva dokumentärer – dvs. tv-program med dokumentärens form och berättarspråk, verkliga personer, men med en mer eller mindre påhittad historia. Här finns olika exempel³. Hösten 2004 bevakade t.ex. *Sveriges television* ”det svenska presidentvalet”. Från en tv-studio, med sedvanliga politiska reportrar, sändes

2 Sedan debatten var som hetast runt år 2000 har det inte hänt så mycket. Vid jämna mellanrum kommer rapporter om att det inte finns några bevis för samband mellan mpr-vaccinet och autism. Likaså skriver tidningarna då och då om föräldrar som väljer att inte vaccinera, företrädesvis pågår denna debatt i föräldratidningar såsom t.ex. *Vi föräldrar*. Vaccinationstalen har återigen vänt uppåt, men det finns enligt smittskyddsläkarna fortfarande oroande tendenser att många väljer att avstå från vaccination.

3 Till exempel engelska *The Office* har dokumentärens form, men helt fiktiva personer, därför diskuteras den typen av populärkultur inte här.

såväl inslag från valvador som soffdebatter med sedvanliga debattörer och statistiska undersökningar med verkliga statsvetare som kommentatorer. Allt var "som om" det hade varit ett verkligt presidentval. Men i själva verket var det reportern och dokumentärfilmaren Folke Rydén som lekte med tanken på en svensk republik (SVT1 2004-10-31). Illusionen av verklighet var total, samtidigt som tittarna var fullt medvetna om att det var en fiktion. Syftet var att leka med tanken på ett möjligt framtidsscenario.

Från USA kan vi finna ytterligare ett par intressanta exempel på hybrider. Tv-serien *K-street*, som skildrar en politisk konsultbyrå, använder sig av skådespelare som interagerar med verkliga personer. Ett liknande exempel är filmaren Robert Altmans *Tanner on Tanner* som gjordes i samband med det amerikanska presidentvalet 2004. Denna tv-serie är en uppföljare av samme Altmans *Tanner 88* som spelades in i samband med presidentvalet 1988. Då introducerades en fiktiv presidentkandidat, Jack Tanner, som deltog i primärval, debatterade med motståndare osv. När uppföljaren ska spelas in är det dock Tanners dotter som är huvudperson⁴. I samband med valet 2004 ska hon göra en dokumentärfilm om sin fars valkampanj. Återigen utnyttjas den faktiska politiska scenen och verkliga personer spelar med i historien. Exempelvis visas hur dottern Alex Tanner vid partikonventet i Boston slåss med John Kerrys dotter Alexandra, som är dokumentärfilmare på riktigt, om en intervju med Ronald Reagans son (*Sydsvenskan* 2004-10-17).

Underhållningsprogram som påstår sig skildrar verkliga människors liv, dramatiserade dokumentärer som blandar skådespelare och verkliga individer och händelser; hybriderna tar sig olika form. Dessutom tycks det finnas en realistisk våg bland dramatiserade tv-serier. Det kanske främsta exemplet på denna tendens är *Vita Huset (West Wing)*, som illustrerar den amerikanska presidentstaben. Här avhandlas, på ett trovärdigt sätt, frågor om socialförsäkringssystemet, terrorhot, jordbruksstöd, konflikter med den kristna högern osv. I ett komprimerat tempo ges en bild av den politiska debatten i USA. Presidenten Jed Bartlet, spelad av Martin Sheen, är rättträdig, medkännande och därtill nobelpristagare i ekonomi. En så pass bra president att i USA har det höjts röster för att man vill se Bartlet som verklig president. Verklighetens politiker har därför tvingats förhålla sig till Bartlets politik.

Vita Huset är en dramaserie som både influerar och influeras av den reella politiska debatten. Naturligtvis finns det en tanke bakom serien att den ska anknyta till verkligheten. Producenterna av serierna har till exempel anlitat expertrådgivare. Bill Clintons före detta presschef arbetar inom produktionen för *Vita huset*. Att använda sig av expertrådgivare är emellertid inte ovanligt (jfr Allen, 2000:43). Naturligtvis har även *Cityakuten* medicinska rådgivare. Expertrådgivarna fyller en funktion som skapare av trovärdighet. Det faktum att de står med i tydliga förtexter till varje avsnitt skapar bilden av att manus bygger på medicinska fakta och därmed kan betraktas som trovärdigt. Därutöver fyller de naturligtvis en funktion genom att faktiskt påverka manus. Den medicinska jargongen känns trovärdig, ibland kanske på gränsen till komplicerad. På den amerikanska tv-kanalen NBC:s hemsida finns därför översättningar av de medicinska termerna under rubriken *ER-jargong* ([http://www.nbc.com/nbc/ER/medical terms.shtml](http://www.nbc.com/nbc/ER/medical_terms.shtml)).

Ytterligare ett antal faktorer syftar till att skapa en illusion av att vad tittaren upplever från tv-rutan skulle kunna vara verkligt. Kläder, miljö, patienter, läkarstudenters misstag – många faktorer bidrar till bilden av en möjlig verklighet. Om dokumentärfilmarnas och nyhetsreporterarnas lek med fiktion är att skapa rum för tankeexperiment (Mörck, 2000:23) blir dramaseriernas referenser till verkligheten ett sätt att befästa historien i ett välbekant offentligt samtal. Om vi återvänder till vaccinationsdebatten kan man fråga sig vad som upplevs som mest verkligt – en scen från en dramaserie med människor som man kan identifiera sig med eller en

4 Alla rollerna spelas av samma skådespelare som 1988.

nyhetsartikel där en smittskyddsläkare påpekar riskerna med att inte vaccinera sig i termer av smittskydd och immunförsvar. Var går gränsen mellan fakta

Riskkommunikatör

I och med att *Cityakuten* sände avsnittet med det mässlingssjuka barnet mitt under brinnande debatt blev avsnittet ofrånkomligen ett inlägg och en förmedlare av en tydlig åsikt: Vaccinera, annars utsätter du dina barn för stora risker! Populärkulturen fungerar här som en kommunikator av risk, men bara en specifik risk. Risken med att inte vaccinera mot mässlingen framhävs, medan den eventuella risken med att vaccinera inte diskuteras. Misstanken om ett samband mellan vaccinet och autism nämns överhuvudtaget inte i programmet, trots att detta var på agendan då avsnittet spelades in⁵. Detta har skapat irritation hos vissa tittare, vilket bekräftar att tv-serien fungerar som en aktör i det offentliga samtalet. På internet finns debattsidor där tv-tittare diskuterar mässlingsavsnittet av *Cityakuten*. Det är företrädesvis föräldrar som har valt bort vaccination samt läkare med en övertygelse att vaccinationer inte är av godo som gör sina röster hörda. Bland invändningarna finns att föräldrars val bör respekteras och att programmet överhuvudtaget inte tog upp debatten kring eventuella komplikationer med vaccination. Den främsta kritiken mot programmet är dock att det ses som propaganda för MPR-vaccinet. Här följer ett exempel:

Dear NBC,

I was extremely disappointed in your ER segment in which John Carter treats a young boy who eventually dies of measles. Your story was som biased, and the characters' attitudes and behaviors towards the mother who did not have her children vaccinated, was som overtly hostile and condescending that I cannot help but wonder what financial gains ER reaped from this storyline

(David Foster, http://www.mercola.com/2001/mar/3/er_responses.htm).

Debattörerna misstänker att producenterna är köpta av läkemedelsbolaget som producerar vaccinet, en misstanke som förstärktes i och med att reklam för vaccinet sändes då programmet visades i kanalen NBC i USA (se även <http://www.jamesonchiro.com/Feb20news.html>). Förmodan om att kommersiella intressen är inblandade i medicinsk rådgivning skapar ofta misstänksamhet och leder till kritik (jfr Ideland, 2002). Sjukvård ska i det kulturella medvetandet inte bygga på ekonomiska överväganden utan på medlidande, omsorg och viljan att bota. Denna misstanke har inget att göra med att det är en fiktiv berättelse som förmedlas. Samma misstanke kan uppkomma då en läkare eller sjuksköterska propagerar för att vaccinera (Intervju 1 & 2) eller då en journalist skriver positivt om ett läkemedel. Misstanken om kommersiella intressen är en faktor som skapar en känsla av att det är en bluff.

En annan intressant aspekt av debatten är att de upprörda tittarna tycks förutsätta att tv-programmet bör ha en neutral inställning och redovisa olika ståndpunkter, såsom om det vore en journalistisk produkt. Även här kan man ana att populärkulturens ställning i det offentliga samtalet anses ha betydelse. På liknande sätt har jag i en tidigare studie mött en stor irritation hos forskare som anser att t.ex. biofilmer beskriver gentekniken på ett felaktigt sätt (Ideland, 2002:165, jfr även Turney 1998:199 ff). Det handlar om en kamp om tolkningsföreträde, om att få vara med och sätta agendan, föra debatten. Viktigt är att hitta en megafon för sitt budskap. Och visst är en dramaserie som når ut till miljoner tittare en betydligt mäktigare mega-

5 Debatten var som mest intensiv under åren 1999-2001.

fon än t.ex. en naturvetenskaplig tidskrift i de fall då det gäller att vinna allmänhetens gillande.

För merparten av tittarna, dvs. alla de som inte har någon tydlig ståndpunkt i vaccinationsfrågan, blev avsnittet en varningssignal. Medier i allmänhet har en stor roll i konstruktionen av risktänkandet i det moderna samhället. Medierna definierar vilka risker som finns i människors medvetande (jfr t.ex. Beck, 1992:23) och fungerar därmed som en form av mardrömsfabriker. Ska vi oroa oss för tsunamir, terrorattacker eller fågelinfluensa? Det bestäms av den mediala dagordningen. Det är också på grund av - eller kanske tack vare - mediernas rapportering som föräldrar som ska vaccinera sina barn gör en egen riskkalkyl. Vilka faror utsätter jag mitt barn för när jag väljer eller väljer bort vaccination? Hur kan jag undvika farorna, och vem ska jag lita på – sköterskan på barnavårdscentralen, Carter i *Cityakuten* eller den gråtande mamman på teven. Att förhålla sig till de påstådda riskerna och lotsa sig och sina barn genom den kräver enligt sociologen Ulrich Beck en specifik kulturell kompetens (Beck, 1992:76). Risktagandet flyttas från samhället till den enskilda individen som i valbarhetens modernitet själv måste göra och ta ansvar för sina val. I och med att medvetenheten om de olika riskerna finns är det föräldrarnas skuld om ett barn insjuknar och dör i mässlingen, något som avsnittet av *Cityakuten* också poängterar. Men det är också föräldrarnas skuld om barnet skadas av vaccinet. Med modernitetens frihet att välja följer också ett ansvar att välja rätt.

Biomedicin har stundtals varit ett hett risktema i såväl nyhetsrapportering som populärkultur. Inte minst har så varit fallet då gentekniken har varit inblandad (Ideland, 2002). Men även på ett flertal andra områden fungerar fiktionen som en riskkommunikatör. Filmen *Day after Tomorrow* illustrerar t.ex. på ett tydligt sätt vilka risker som kan följa i spåren av utsläppen av koldioxid och den globala uppvärmningen. Liksom i *Cityakuten* har producenterna av denna film försökt framställa scenariot som trovärdigt. De fiktiva personerna kan översättas med verkliga individer, det beskrivna politiska samtalet liknar det reella osv. Filmen berättar en historia om en plötslig klimatförändring där t.ex. New York ödeläggs av en kraftig snöstorm. I princip är det en ny istid som infaller under loppet av ett par dagar, och orsaken är den globala uppvärmningens förändring av golfströmmen. Kanske är detta fiktiva scenario mer betydelsefullt för människors medvetenhet om riskerna med koldioxidutsläpp än journalistiska beskrivningar av forskningsresultat. Även om scenariot kanske känns överdrivet så lämnar man filmen med funderingar på ”tänk om...”. På flera håll har det visat sig att en populär film kan fungera både som en utgångspunkt för samtal och som känslöväckare. En studie av femteklassare i slutet på 1990-talet visade t.ex. att samtal om genteknik i princip alltid utvecklades till diskussioner rörande filmen *Jurassic Park* (Johansson, 1997). Dinosauriefilmen gjorde gentekniken både intressant och begriplig för mellanstadieeleverna och utifrån den kunde diskussioner kring bioetik föras. På liknande vis kan t.ex. *Day after Tomorrow* säkert fungera som en utgångspunkt för samtal kring växthuseffekt och hållbar utveckling. I biosalongen omvandlas miljöproblemen från statistik och forskningsresultat till upplevelser. Känslor lyfts upp till ytan och den fiktiva berättelsen kopplas samman med den reella världen. Problematiken i filmen överförs på verkligheten.

Många gånger är det risk som kommuniceras via populärkulturen, inte minst på grund av att spännande filmer och tv-program anknyter till aktuell problematik som rör vid människors känslor. I fråga om medicin kommunicerar emellertid populärkulturen minst lika ofta möjligheter. I sjukhusserier som *Cityakuten* finns skickliga läkare som hjälper, tröstar och botar komplicerade fall. Man kan fråga sig vilka förhoppningar som skapas då mirakulös läkekonst skildras vid sidan av ett välkänt vardagsliv som tittarna identifierar sig med. Även i detta fall kan budskapet i dramaserier vara den enda information tittarna får om spjutspetsteknologi på det medicinska fältet. På samma sätt som pressens löpsedlar och tv-nyheternas berättelser om forskningsresultat, som i framtiden ”kanske” kan bota, kan man tänka sig att denna typ av berättelser skapar orealistiska förväntningar på vården (jfr Beck, 1992, Ideland 2002). Inte

minst då man själv eller någon anhörig är drabbad och man griper efter minsta lilla halmstrå. Om läkarna kan göra det i *Cityakuten* så kanske läkarna kan göra det på Lunds universitetssjukhus... Fiktioner skapar, liksom journalistiken, fantasier och förhoppningar som kan kopplas till människors vardagsliv. Populärkultur och medier kan därmed fungera som både dröm- och mardrömsfabriker (Ideland, 2004).

Moralisk uttolkare

Att populärkulturen har en stor plats i vardagen är ingen nyhet. Etnologen Marianne Liliequist har t.ex. pekat på såpoperors betydelse i människors liv. Genom att leva sig in i och relatera till rollfigurernas liv och leverne kan tittarna diskutera känsliga frågor, inte minst i fråga om relationer, med utgångspunkt i såpoperorna (Liliequist, 1994, 2000). Dramaserier på tv fungerar med andra ord som utgångspunkt för samtal, men också som inspirationskälla för identitetskonstruktion.

Tv-serier kan även fungera som förmedlare av moraliska budskap. Karen Klitgaard-Povlsen visar hur moraliska problem som t.ex. användning av alkohol och narkotika, ungdomars sexualvanor, bantning med mera lyfts upp genom huvudpersonerna i den amerikanska ungdomsserien *Beverly Hills*. Donna, Kelly, Brandon och de andra får personifiera moraliska dilemman, som vrids och vänds på utifrån de olika individernas perspektiv. Olika frågor lyfts upp till ytan och idealet är att följa de amerikanska medelklassidealen. Den moraliska uttolkningen överensstämmer med den amerikanska politiska korrektheten (Klitgaard-Povlsen, 1996). Snedsteg från denna accepteras inte i serien. Alla huvudpersonerna är vita, rika, vackra och heterosexuella och accepterar med politisk korrekthet bifigurer som inte lever upp till detta ideal.

Rollfigurerna i dramaserierna får med andra ord dels fungera som personer – kanske till och med vänner – som tittarna kan identifiera sig med, dels personifiera olika problem, möjligheter och åsikter. Genom individerna i serierna ställs moraliska frågor på sin spets och diskuteras genom att olika rollfigurer företräder olika åsikter (jfr Allen, 2000:133 ff). I *Cityakuten* blir budskapet trovärdigt genom att dr John Carter får representera fördelarna med att vaccinera och farorna med att låta bli. John Carter är en person som många kan identifiera sig med. Han brukar få representera en förnuftig och rättrådig inställning. Därför kan man också tänka sig att hans rekommendationer blir minst lika effektiva som information från en kanske okänd läkare på en vårdcentral.

Cityakuten lyfter upp ett antal olika moraliska frågor i skilda sammanhang. Det första man tänker på när man analyserar tv-serier som skildrar sjukhusmiljöer är naturligtvis hur de behandlar kulturella föreställningar om och etiska aspekter på medicinsk teknologi. Frågor om liv och död, sjukt och friskt och vårdens användningsområden aktualiseras ständigt i den här typen av dramaserier (jfr Nelkin & Lindee, 1994, Mensah, 2000⁶). Dilemman av typen ”vilket liv är värt att leva?”, ”ska vi göra abort då det väntade barnet har en kromosomavvikelse?” och huruvida det är rätt att ge blodtransfusioner till barn vars föräldrar är engagerade i Jehovas vittnen diskuteras gärna i den här typen av populärkultur. För många människor är detta kanske den främsta källan till moraliska eller etiska diskussioner kring bioteknik. Vetenskapsförmedling och vetenskapskritik är inte förbehållet vetenskapliga tidskrifter och akademisk litteratur (jfr Nowotny m.fl., 2002), den finns inbyggd även i den här typen av serier.

I frågan om vacciner och dess koppling till barnhälsovården blir även andra normer aktuella, inte minst om hur man bör bete sig som förälder. När det handlar om föräldraskap har det visat sig att den moraliska aspekten är legitim att framföra i många sammanhang. Etnologen Kirsti Mathiesen Hjemdahl beskriver hur föräldraskapet har blivit ett undantag från kulturell

6 Maria Nengeh Mensah har analyserat just *Cityakuten* och hur programmet speglar synen på kvinnliga hiv-positiva (Mensah 2000).

friställning. Då kvinnor blir gravida går de från att vara ”fria” i sina handlingar till att bli bärare av regler och förväntningar. Offentligheten i form av myndigheter, sjuk- och hälsovårdspersonal, pedagoger m.fl. har åsikter om barnets väl redan från dess att det ligger i mammas mage. Och ansvaret att skapa ett så gott liv som möjligt för barnet ligger naturligtvis på föräldrarna. Föräldraskapet har blivit en frizon från den kulturella friställningen, ett område där moral och ansvarstagande uttryckligen begränsar individernas handlingsutrymme (Hjemdahl, 2003:30 ff, jfr även Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997, Beck & Beck-Gernsheim 1995). Detta innebär också en ökad skuldbörda på föräldrarna om något skulle gå fel, om t.ex. barnet dör i mässlingen då det finns vaccin, alternativt om det får en hjärnskada på grund av att man valde att vaccinera. Hjemdahl skriver att ”Olyckor är i färd med att försvinna; det är alltid någons ansvar, någon som borde vetat bättre, säkrat bättre” (Hjemdahl, 2003:33), ett tema som återkommer i doktor Carters anklagande av föräldrarna som valt bort vaccinationen. Genom att omsätta moralen i termer av att man som förälder alltid bör tänka på sitt barns bästa integreras de offentliga förmaningarna i människors privata tankefär.

Den officiella retoriken är att individen är fri att acceptera eller avstå från vaccination. Men valet kan egentligen sägas vara uttraderat genom den medicinska definitionen av normalitet. För samtidigt som den senmoderna kulturen fostrar människor till individualister finns det inget liknande utrymme inom vare sig medicinska frågor eller barnuppfostran. Medicinska val lämnar vi helst över till någon annan. Och att vara ”vanlig” och ”normal” är eftersträvansvärt när det kommer till små barn. Den ”normala” utvecklingen undersöks med jämna mellanrum av barnavårdscentralen. Kraven på att barnen ska följa såväl tillväxtkurvor som vaccinationsprogram och utvecklingsmönster är uttalade. Dock finns där alltid ett kulturellt friställt ”det är ditt val – som förälder vet du bäst när det gäller ditt barn” med i diskussionen. Men så fort föräldrar eller barn lämnar den upplöjda normalitetsfåran ökar också ansvarsbördan. Inte minst i fråga om beslut som rör barnens hälsa.

I fiktionen kan moraliska budskap spetsas till eftersom mediet vare sig gör anspråk på att berätta sanningen eller företräda någon specifik instans (jfr Ideland, 2002:148 ff). Detta kan kritiserar för att vara propaganda, vilket har skett i fråga om det aktuella tv-programmet. Men dramaserier har inte något krav på sig att förmedla olika sidors åsikter i en debatt, vilket åtminstone borde vara fallet inom journalistiken. Detta kan tyckas problematiskt. Å andra sidan kan tv-serier såsom *Cityakuten* lyfta upp problem som berör människor till ytan, tydliggöra och diskutera moraliska frågor.

Handlingen i *Cityakuten* framstår också som ett möjligt scenario. Inte minst på grund av att de fiktiva läkarna använder sig av samma argument som det vetenskapliga och medicinska etablissemangen. I en tid då misstänksamheten mot journalistiken är utbredd, samtidigt som dramaserier på tv utgör en virtuell bekantskapskrets med rollkaraktärer som människor identifierar sig med kanske det är som vetenskapsteoretikern Donna Haraway säger, att det är fiktionen som avslöjar verkligheten, som beskriver den på ett äkta sätt (Haraway, 1989:3, jfr även Turney 1998:201, Ristilampi 2003:32). Här får tittaren tillgång till överväganden vid människors beslut, inte bara journalistiskt snuttifierade beskrivningar av själva argumenten. Populärkulturen har också möjlighet att väcka känslor, skapa utrymme för identifikation, ställa moraliska frågor och förmedla kulturella normer. Därtill kan den få en roll i aktuella debatter, vilket exempel från t.ex. *Cityakuten* och *Vita Huset* visar. Budskapen blir lätta att ta till sig och kan därför integreras i människors vardag. Inte så tillvida att människor upplever det som händer som verklighet, men *som om det kunde vara* verklighet.

Referenser

- Allen, Stuart (2002): *Media, Risk and Science*, Buckingham: Open University Press.
- Beck, Ulrich (1992): *Risk Society. Towards a New Modernity*, London: Sage Publications.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995): *The Normal Chaos of Love*, Cambridge: Polity Press.
- Bäck-Wiklund, Margareta och Bergsten, Birgitta (1997): *Det moderna föräldraskapet. En studie av familj och kön i förändring*, Göteborg: Natur och Kultur.
- Dahlgren, Peter 1993: 'TV och våra kulturella referensramar', I Ulf Hannerz (red), *Medier och kulturer*, Stockholm: Carlssons.
- Haraway, Donna J. (1989): *Primate Visions. Gender, Race and Nature in the World of Modern Science*, New York: Routledge.
- Hjemdahl, Kirsti Mathiesen (2003): *Tur-retur temapark. Oppdragelse, opplevelse, kommers, Kristiansand: HøyskoleForlaget*.
- Ideland, Malin (2002): *Dagens Gennyheter. Hur massmedier berättar om genetik och genteknik*, Lund: Nordic Academic Press.
- Ideland, Malin (2004): 'Drömfabriker. Mediers möjligheter att skapa förhoppningar och skräckvisioner', I Susanne Lundin (red): *Biovetenskapliga visioner. Essäer om teknik och vardagsetik*, Lund: Nordic Academic Press.
- Klitgaard-Povlsen, Karen (1996): 'Beverly Hills 90210 i Danmark', I *Filmhäftet* nr 1–2/96.
- Liliequist, Marianne (1994): 'Såpoperan och dess brukare', I *Kulturella Perspektiv* nr 4/94.
- Liliequist, Marianne (2000): *Våp, bitchor och moderliga män. Kvinnligt och manligt i såpopernas värld*, Umeå: Boréa.
- Mensah, Maria Nengeh (2000): 'Screening Bodies, Assigning Meaning. ER and the Technology of HIV testing'. I Janine Marchessault & Kim Sawchuk (red), *Wild Science. Reading Feminism, Medicine and the Media*, London/New York: Routledge.
- Mörck, Magnus (2000): 'Imaginära gestalter'. I Ylva Hagström, Lena Martinsson, Magnus Mörck & Magdalena Pettersson (red), *Porträtt utan ram. Kön och sexualitet bortom strukturalismen*, Lund: Studentlitteratur.
- Nelkin, Dorothy & Lindee, M Susan (1995): *The DNA Mystique. The Gene as a Cultural Icon*, New York: W.H. Freeman and Company.
- Nowotny, Helga, Scott, Peter & Gibbons, Michael (2002): *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*, Cambridge: Polity Press.
- Ristilampi, Per-Markku (2003): *Mim och verklighet. En studie av stadens gränser*, Stockholm/Stehag: Symposium.
- Turney, John (1998): *Frankensteins Footsteps. Science, Genetics and Popular Culture*, New Haven/London: Yale University Press.

Tryckta och otryckta källor

- Cityakuten*, episod 15/2001.
- Reportrarna*. SVT2 990907, kl 20.00.
- Kalla Fakta*. TV4 001026, kl 20.00
- The Lancet* 1998 Feb 28; 351:637–641
- Sydsvenskan* 2004-10-20: Opus Dei kan få ökad makt i EU. Flera kommissionsmedlemmar står nära den ärkekonserverativa katolska organisationen. Av: Olle Lönnaeus.
- Sydsvenskan* 2004-10-17: Altmans lätsaspolitiker lever igen. Av: Lennart Pehrson.

Internet

- <http://www.jamesonchiro.com/Feb20news.html>
- http://www.mercola.com/2001/mar/3/er_responses.htm
- http://www.nbc.com/nbc/ER/medical_terms.shtml

Intervjuer och enkäter

Intervju 1 & 2, i författarens ägo.

Enkätsvar på mailenkät efter upprop på hemsidan ”Allt för föräldrar”. I författarens ägo.

